

Lärcentra som mäklare av högre utbildning?

ULRIK LÖGDLUND

Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings Universitet

Sammanfattning: *Den här artikeln beskriver näringslivets och offentliga arbetsgivarers syn på utbildning, kompetens och lärande samt diskuterar lärcentras roll som mäklare av högskolekurser. Syftet är att öka kunskapen om lärcentras verksamhet och bidra med ett teoretiskt perspektiv som lägger fokus på relationen och utbytet mellan lärcentra och andra aktörer inom utbildning för vuxna. I artikeln används aktörsnätverksteorin (ANT) för att beskriva och analysera lärcentras försök att etablera nya relationer till omgivande aktörsnätverk och stärka länkar till redan etablerade noder. Resultaten pekar både på likheter och på olikheter i uppfattning mellan lärcentra och arbetsorganisationerna. En samfällid individcentrerad bild kontrasteras mot ett produktionsinriktat perspektiv på kompetensutvecklingsfrågor. Här finns också skillnader i inriktning mellan högskolans utbildningsutbud och den efterfrågan som råder hos arbetsorganisationerna. Artikeln pekar även på förhållandevis svaga kontakter mellan lärcentra och arbetsorganisationerna i regionen. Lärcentras möjligheter att fungera som mäklare av utbildning begränsas inte i första hand av skilda uppfattningar om kompetensutveckling utan snarare av ett ensidigt kursutbud och marknadsföringsstrategier som inte tar tillräcklig hänsyn till förekomsten av olika aktörsnätverk.*

Lärcentra har etablerats i de flesta kommuner i Sverige (Glesbygdverket 2002) för att öka tillgängligheten till högre utbildning och vidga möjligheterna till kompetensutveckling inom arbetslivet (Roos 2001). Den här artikeln lägger fokus på kommunala lärcentra som mäklare av kompetenshöjande utbildning. Särskilt uppmärksammas relationen mellan lärcentra och arbetsorganisationerna som den framstår genom mäklarrollen av högre utbildning inom arbetslivet. Artikeln bygger på empiriska studier av fem kommuner som samverkat i ett gemensamt projekt för uppbyggnaden av kommunala lärcentra i regionen. Projektsamarbetet pågick mellan 2001 och 2006 och handlade om att utveckla en permanent utbildningsorganisation för vuxna genom investeringar i lokaler och teknik för distansutbildning.

Inom projektet menar man att flera positiva effekter uppnåtts. Verksamheten har vidgat individers möjlighet till kompetensutveckling och ökat företagens möjligheter att rekrytera personal med önskvärda kvalifikationer. Interna utvärderingar pekar dock på svårigheter att »nä ut» till näringslivet

och problem med att marknadsföra lärcentras verksamhet i regionen vilket resulterat i svaga kontakter med näringslivet i regionen (Lögdlund 2005). En slutsats från dessa utvärderingar är att personalutbildning som mäklats av lärcentra framförallt berört offentliga arbetsgivare och att näringslivet av olika anledningar stått utanför (Lögdlund 2005).

LÄRCENTRUM FÖR UTBILDNING, KOMPETENS OCH LÄRANDE

Ett lärcentrum beskrivs som en mötesplats och en miljö för lärande (Roos, Dahllöf & Baumgarten 2000; Roos, Engström & Bäcklin 1999). Antalet lärcentra har successivt ökat sedan tidigt 1990-tal och under 2004 hade 89 procent av landets kommuner etablerat någon form av lärcentra, studiecentra, kunskapscentra eller högskolecentra (Glesbygdverket 2004). Lärcentra har framförallt vuxit fram genom kommunala initiativ i orter utan högskola (Gisby & Karlen 2005) och med stöd av olika stats- och utvecklingsbidrag och strukturfonder från den Europeiska Unionen (Hattinger, Hellsten & Lundh Snis 2007; Buiskool, Grijpstra, Kan, Lakerveld & Oudendammer 2005). Utformningen av verksamheterna skiftar mellan olika kommuner, men i allmänhet förmedlas utbildningar och kurser från olika utbildningsanordnare och i regel finns lokaler för när- och distansstudier, teknik för distansutbildning och personella stödresurser vid ett lärcentrum. Den vanligaste utbildningen är kommunal vuxenutbildning följt av högskolekurser, grundläggande vuxenutbildning och uppdragsutbildning (Glesbygdverket 2004).

Forskning där lärcentra spelat en mer central roll kretsar kring studerandes bakgrund och motiv till studier (Roos 2002), framtidsplaner (Roos, Brevner & Bäcklin 1999) och erfarenhet av distansstudier (Roos, Engström & Bäcklin 1999). Mot bakgrund av en förhållandevis låg utbildningsnivå och en näringsstruktur som inte tidigare efterfrågat högre utbildning, kartlägger författarna möjligheten hos lokala studiecentra att medverka till ökad spridning av högskoleutbildning i en region i Hälsingland. Rapporterna visar att studiecentra i den egna kommunen inte bara ökar tillgängligheten till högre utbildning utan också utgör förutsättning för vidare studier (Roos, Dahllöf & Baumgarten 2000). Lokala studiecentra tycks skapa möjlighet att förena studier med familje- och yrkesliv, motverka flyttning från hemkommunen och bidra till vidgad social rekrytering (Roos m fl 2000 s 158).

Ett annat tema i forskningen är lärcentras bidrag till en flexibel utbildningssituation. Hellsten och Roos (2002) menar att lärcentra i kommunerna utvecklat nya utbildningsvägar och skapat vidgade utbildningsmöjligheter med hjälp av IT-stödd distansutbildning. Lärcentra får rollen som katalysator för individuella och kommunala utbildningsbehov och fungerar som utgångspunkt för samarbete såväl med ortens näringsliv som interkommunalt.

I Grepperud och Thomsens (2001) forskning används tre sammanfattande begrepp; *mäklare*, *motor* och *mötesplats* för att beskriva lärcentras strategiska funktioner inom regional utbildningspolitik. Begreppen har fått stort inflytande på hur man talar om lärcentras olika funktioner. Mäklare pekar på lärcentras roll som förmedlare av utbildning, som ges på distans via universitet och

högskolor till vuxenstuderande i kommunen. Mäklarfunktionen hänger i sin tur samman med synen på lärcentrum som strategisk motor för regional utveckling, ekonomisk tillväxt och social välfärd (NUTEK 2000, Proposition 2001/02:4).

Vidare framställs lärcentra som navet i en infrastruktur för vuxnas lärande (SOU 2000:28, Skolverket 2000). Det hävdas att lärcentra kan bidra till ökad samverkan mellan högskola och arbetsorganisationer i syfte att bättre möta regionernas framtida behov av kompetent arbetskraft (Jonsson 2005). Slutligen beskrivs lärcentra som en mötesplats för studerande som erbjuder pedagogisk, teknisk, administrativ och studiesocial service (Nationellt centrum för flexibelt lärande 2004, Grönqvist & Ljusberg 2004).

Sammantaget kretsar forskning om lärcentra kring två huvudområden; dels studerandes situation i och utanför studier, dels lärcentras strategiska betydelse för lokal tillgång till utbildning och centrala funktion i regional utveckling. Forskning som vidare problematiserar den praktiska verksamheten saknas i stor utsträckning liksom frågor som närmare behandlar relationen mellan kommunala lärcentra och externa organisationer. Den här artikeln lägger fokus på lärcentras mäklarfunktion genom att analysera det nätverk av relationer som finns mellan lärcentra och arbetsorganisationerna.

NÄTVERKSTEORI SOM TOLKNINGSPERSPEKTIV

I vardagligt tal används ofta termen nätverk för att beskriva tekniska kopplingar eller sociala kontaktnät mellan samspelande parter. Inom nätverksteori menar man dock att ett nätverk av teknisk karaktär enbart är en slutlig och stabiliserad bild av förhållanden som i själva verket är dynamiska och flerdimensionella (Törnqvist 1990, Sörlin 1990). Det är också tveksamt att föra social teori till nätverksteori eftersom nätverken inte enbart befolkas av mänskliga aktörer. Snarare råder en likvärdig status mellan materiella ting och mänskliga aktörer där dessa agerar inom ramen för olika aktörsnätverk. Den uppfattningen drivs av den poststrukturella teoribildning som kallas aktörsnätverksteori (ANT).

En av företrädarna inom denna skolbildning, Latour (1997), ser olika former av substantiella objekt som centrala för organiseringen av komplexa sociotekniska system. Law (2000) och Latour (2005) menar att objektens relationsmässiga struktur skapar effekter som visar på aktörsnätverks förhållande till andra aktörsnätverk. Använder vi aktörsnätverksteori som perspektiv i detta sammanhang, framstår lärcentra som ett sociotekniskt system där byggnader och teknik för kommunikation är exempel på materiella objekt, vilka tillsammans med organisationens mänskliga aktörer bildar ett sammanhållet aktörsnätverk. Lärcentra är i sin tur del av ett mer omfattande aktörsnätverk av utbildningsorganisationer och politiska institutioner.

När lärcentra organiserar utbildning kommer man ständigt i kontakt med utomstående aktörsnätverk, till exempel arbetsorganisationer, högskolor, myndigheter, förvaltning och den politiska organisationen i kommunen. Periodvis ingår dessa aktörer i nätverket och genom den mer eller mindre tillfälliga relationen kommer man både att påverka och påverkas av lärcentras

verksamhet. Dessa tillfälliga nätverkskonstellationer förändras ständigt, men tycks genom olika strategier bibehålla en grundläggande funktionell form som förhindrar upplösning. Usher och Edwards (2005) talar i detta sammanhang om aktörsnätverkets framskridande genom tid och rum som en process av reproducerande, stabiliserande och fortbevarande eller underhållande aktiviteter.

Callon (1986) ser dessa aktiviteter som strategier för överlevnad och tillväxt där välkomna identiteter och intressen urskiljs, involveras och mobiliseras i aktörsnätverket. Nesper (1994) visar i en empirisk studie hur aktörsnätverket skapar gränsdragningsstrategier gentemot omgivande aktörsnätverk i syfte att behålla en särprägel men också hur aktörsnätverket överskrider barriärer för att skapa länkar mellan olika utbildningsprogram, studiesociala arenor, litteratur och mänskliga aktörer. Aktörer (studenter) stimuleras till medlemskap, engagemang och tillhörighet och bidrar därmed till aktörsnätverkets fortsatta reproduktion (Nesper 1994, 1997).

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Den här artikeln söker beskriva lärcentra som aktörsnätverk med ett stort antal relationer till omgivande organisationer och aktiviteter. Fokus ligger emellertid på en särskild relation; nämligen lärcentra som mäklare och förmedlare av tjänster till omgivande intressenter. Syftet är att analysera tre aspekter av denna relation: (i) *syn/perspektiv*, (ii) *utbud/efterfrågan* och (iii) *kontakt- och relationsskapande*. En utgångspunkt för interaktion mellan lärcentra och arbetsorganisationer handlar om hur parterna ser på utbildning, kompetens och lärande. Vad innebär skilda uppfattningar för lärcentras roll som mäklare av utbildning och kompetensutveckling?

De uppfattningar som råder inom de olika aktörsnätverken speglar förutsättningar för relationsskapande aktivitet mellan olika aktörsnätverk. Vänder vi oss därefter mot de aktiviteter som i praktiken reproducerar lärcentra som aktörsnätverk, hamnar fokus på kursutbud och efterfrågan på utbildning. Vilken karaktär har kurser som förmedlas genom lärcentra och vilken efterfrågan finns hos näringsliv och arbetsorganisationer i regionen? Slutligen utövas mäklarrollen genom de kontakter som etablerar och upprätthåller en reciprok länkaktivitet. Hur ser dessa relationer ut mellan lärcentra och arbetsorganisationer och vilka metoder används för att skapa och bibehålla kontakt?

Artikeln bygger på åtta intervjuer med rektorer eller verksamhetsansvariga vid lärcentra i de fem aktuella kommunerna samt sju intervjuer med näringslivsrepresentanter, kommunpolitiker och projektansvariga. Upprepade intervjuer har gjorts med företrädare för lärcentra i framförallt en av de fem kommunerna. Samtliga intervjuer genomfördes under 2005 och 2006 och har bandats, transkriberats och analyserats i efterhand.

Vidare har olika typer av dokument granskats. Det handlar om protokoll, annonser, reklamutskick tillsammans med interna styrdokument som beskriver metoder, kursutbud och utvecklingsprocesser. Studiebesök har skett på de lärcentra som ingått i samarbetsprojektet och flera observationsstudier har genomförts i samband med möten mellan aktörer knutna till vuxenutbildning

och lärcentras verksamhet. Slutligen har en enkätstudie genomförts riktad till arbetsorganisationer som bedriver verksamhet inom de fem projektkommunerna i regionen.

Studien avsåg att öka kunskapen om lärcentras roll som mäklare på en »kunskapsmarknad» och sökte belysa arbetsorganisationernas syn på utbildning, kompetens och lärande. Enkätundersökningen avsåg en totalundersökning. I regionen fanns under undersökningsperioden 2 005 olika organisationer med minst en anställd som aktivt bedrev verksamhet. Svarsfrekvensen uppgick till 319 arbetsorganisationer varav 242 var privata, 70 offentliga och 7 övriga (t ex föreningar och samfund). Majoriteten (72 %) organisationer i undersökningen är tjänsteproducerande företag inom det privata näringslivet med någon eller några få anställda. Samtliga resultat i artikeln baseras på de dryga 300 företag som svarat på enkäten. Inga hänvisningar till populationen har gjorts med anledning av den låga svarsfrekvensen.

Redovisningen av resultaten nedan görs i två delar. Relationens förgrund lyfter fram uppfattningar som råder inom de olika aktörsnätverken avseende förutsättningar för utbyte med andra aktörsnätverk. Relationens reproduktion å andra sidan belyser relationer och utbyte mellan aktörsnätverken i praktiken. Artikeln avslutas med en diskussion som sammanfattar resultaten och diskuterar lärcentra som aktörsnätverk.

RELATIONENS FÖRGRUND

Relationens förgrund beskriver de förutsättningar som råder för en eller flera relationer mellan olika delar av aktörsnätverken. Centrala förutsättningar är arbetsorganisationernas uppfattning i frågor som rör kompetensutveckling, personalutbildning och lärande. Till förgrunden räknas även lärcentras verksamhetsstrategier då de speglar synen på kompetensutveckling och den roll verksamheten är tänkt att spela som mäklare av utbildning i en lokal och regional kontext. Objektrelationens förgrund visar således på förutsättningar för lärcentra att etablera relationer samt att upprätthålla aktivitet mellan aktörsnätverken.

Personalutbildning som imageskapare och förmedlare av symboliska värden

Ett perspektiv på samhällsförändring framhäver den tekniska och arbetsorganisatoriska utvecklingen som nyckelfaktorer för ökade behov av kompetensutveckling inom arbetslivet (Rönnqvist & Thunborg 1996). Arbetsorganisationerna i undersökningen menar att den här utvecklingen sker utanför och oberoende av den egna organisationen, men att ökade behov av utbildning står i direkt relation till ökade kvalifikationskrav i arbetslivet. Det blir således allt viktigare att upptäcka nya behov av kompetens och att genomföra olika former av utbildningsinsatser för att följa med i utvecklingen. Den här uppfattningen delas av såväl de offentliga arbetsorganisationerna som näringslivet i undersökningen. Vi kan tala i termer av en samfäll bild mellan de arbetsorganisatoriska aktörsnätverken.

En fråga som ytterligare bidrar till en gemensam bild är synen på personalutbildning som »imageskapande» och som förmedlare av symboliska värden. En verksamhet får legitimitet genom dess överensstämmelse med värderingar hos andra aktörsnätverk, till exempel myndigheter, massmedia och fackliga organisationer. Nära tre fjärdedelar (74 %) av näringslivet och mer än fyra femtedelar (82 %) av de offentliga arbetsorganisationerna menar att möjligheten till kompetensutveckling på arbetsplatsen ökar organisationens status och förbättrar omgivningens syn på företaget. Arbetsorganisationerna menar också att en satsning på personalens kompetensutveckling samtidigt är en investering i den egna organisationen samt att möjligheten till personalutbildning och kompetensutveckling skapar en bättre arbetsmiljö. Kompetensutveckling blir således ett sätt att förmedla värden man vill bli förknippad med.

Till bilden av en samfällid uppfattning hör en individorienterad förståelse av kompetensutvecklingens betydelse för arbetsorganisationerna. Dessa anser sig exempelvis arbeta utifrån en utbildningsstrategi som bygger på mål framtagna inom organisationen och där analyser av kompetensbehov; dels bygger på medarbetarsamtal och dels sätter individens behov i centrum. Här finns en fullständig överensstämmelse mellan näringslivet och de offentliga arbetsorganisationerna när man hävdar att personalutbildning och kompetensutveckling ökar individens delaktighet och självförtroende. Även arbetsorganisationernas syn på lärande ger stöd för en gemensam ståndpunkt där problemorientering, deltagarstyrning och dialog betonas framför systematiska behovsanalyser. En majoritet av arbetsorganisationerna ser exempelvis individens lärande som en aktiv probleminriktad process som främst syftar till att finna lösningar på olika former av problem, även utanför den direkta arbetsituationen.

Enkätundersökningen visar således på en likartad uppfattning om personalutbildning och kompetensutveckling mellan arbetsorganisationerna. Den delade bilden utmärks av ett omvärldsorienterat förhållningssätt till personalutbildning och en individorienterad syn på kompetensutveckling. Vi kan tänka oss att rutinmässig anpassning svarar mot verksamhetens omgivningsberoende och utgör en strävan efter överensstämmelse med mer generella samhällsvärden. Kompetensutveckling ges ett symboliskt värde där hänsyn till individ och individuella intressen särskilt betonas. Den betydelse som ges individens utbildning och lärande reflekterar pågående samhällsdebatt likväl som den tycks utgöra en avsiktlig personalutbildningsstrategi. Den samfällida uppfattning som framstår hos företagen, som svarade på enkäten, kan tolkas som en korrekt attityd till kompetensutvecklingsfrågor. Hur överensstämmer då denna bild med de uppfattningar som råder inom och mellan de fem olika lärcentra i regionen?

Utvecklingsinriktad syn på individ, näringsliv och kommun

De uppfattningar som råder inom samarbetsprojektet mellan de fem kommunerna visar på individens centrala betydelse för arbetsorganisationernas kompetensutveckling. Här finns samtidigt en utvecklingsinriktad bild av personalutbildningens roll för näringslivets och kommunens utveckling. Inom

denna progressiva bild sammanvävs individ, näringsliv och kommun i en form där lärcentra framförallt tillhandahåller materiella förutsättningar som den fysiska mötesplatsen och tillgången till kommunikationsteknik.

I en ansökan om projektmedel¹ framhålls utbildningens betydelse för individens handlingsfrihet på arbetsmarknaden, välmående och trivsel på arbetsplatsen. Individens kompetensutveckling bidrar dessutom till arbetsorganisationernas ökade kompetens och tillgång till kvalificerad arbetskraft.

Det är mer på det planet; att människor ska trivas och känna att dom är synliga ur ett annat perspektiv än enbart vara någon som producerar någonting åt företagen. (Rektor A, vuxenutbildning, Kommun A)

Det här är egentligen arbetsgivarnas och arbetstagarnas möjlighet att hela tiden fylla på med det som är önskvärt för att kanske, dels ha människor som mår bättre på sina arbeten och dels våga ta till sig svårare arbetsuppgifter. (Rektor B, vuxenutbildning, Kommun A)

På längre sikt skapar utbildning inte bara fördelar för individen utan för hela kommunen; företag och förvaltning. Här pekar olika projektdokument på samband mellan kommunala lärcentra och utveckling av den lokala arbetskraftens kompetens och arbetskraftsförsörjning. Man ser hur etablering av lärcentra i kommunen bidrar med lokal tillgång till utbildning vilket ökar näringslivets möjligheter att rekrytera personal med rätt kompetens. Detta anses i sin tur leda till en positiv företagsutveckling och ett tillväxtbefrämjande företagsklimat. Tillgång till lokal utbildning utgör därmed ett strategiskt mål men ingår samtidigt som en länk i en kedja av samverkande faktorer:

Tillväxt inom kompetens och kvalitet handlar om att höja utbildningsnivån hos befolkningen så att det ger synergieffekter för företagsutvecklingen. (Strategi- och handlingsprogram, projektgemensamt dokument; internt styrdokument)

En positiv företagsutveckling förväntas ge effekter på flera plan. I den tidigare (s 107) nämnda ansökan om projektmedel¹ lyfts ökad livskvalitet, bättre boendemiljö och bra kommersiell och kommunal service fram som exempel på positiva effekter av företagsutvecklingen i regionen. Retoriskt hävdas att mer attraktiva kommuner kan bryta en utflyttningstrend och bidra till inflyttning och nyetablering av företag. Kommunens utbildningspolitik får därmed förgreningar till näringspolitik, glesbygds- och tillväxtpolitik och i förlängningen betydelse för hela ortens överlevnad. Runt denna progressiva bild skapas en samsyn som överskrider gränserna mellan olika politiska intresseområden. Intervjuer visar att den här uppfattningen delas av såväl lärcentra, politiker som näringslivssamordnare:

Kompetensfrågorna kommer att vara allena rådande för varje ords överlevnad och utveckling och stannar du och lägger dig still så kommer du att halka efter. Du måste hela tiden lyfta kompetensfrågor och matcha det stenhårt mot näringslivet och få acceptans för detta. (Näringslivssamordnare A, Kommun A)

Till den utvecklingsinriktade synen hör även materiella aspekter till lärcentras etablering i kommunerna. Den nämnda ansökan om projektmedel¹ visar att man tänker sig ett lärcentrum som en kommunal resursplattform för studerande, näringsliv och offentlig förvaltning. En målsättning ligger i att utveckla lärcentrumet till näringslivets egen arena för stöd, information och rådgivning. Den fysiska mötesplatsen är tänkt att tillhandahålla materiella resurser som utbildningslokaler och tekniska kommunikationsmedel. Plattformen kan därmed erbjuda arbetsorganisationer och offentlig förvaltning en tekniskt framskjuten miljö för konferenser, möten och seminarier. Etableringen av lärcentra får här ett symboliskt värde för kommunen:

Jag tror det är något positivt för bilden av kommunen att här finns någon slags institution som tekniskt kommunikationsmässigt ligger i framkant. Det skapar en slags bild av modernitet, att vi är med på tåget i den här världen. (Verksamhetsansvarig A, lärcentrum, Kommun E)

En motbild präglad av produktionsintressen

Den samfälliga bild som framkommit ovan kontrasteras av en motbild som uppstår kring nyttan av kompetensutveckling och synen på lärande som intimt förbunden med arbetssituationen. Motbilden är till övervägande del gemensam mellan de offentliga arbetsorganisationerna och näringslivet. Det finns dock frågor som särskiljer de båda och som bidrar till motbildens komplexitet. Vidare kan vi se hur motbilden används av lärcentra som förklaring och bekräftelse på näringslivets produktionsinriktade inställning till frågor om kompetensutveckling. En uppfattning man anser försvårar ett utbyte av tjänster.

En nyckelfråga för en mer produktionsinriktad uppfattning torde vara hur personalutbildning avspeglas i den praktiska produktionen. Undersökningen visar att två tredjedelar av näringslivet (66%) menar att utbildning på arbetsplatsen måste leda till produktivitetsökning för att kompensera kostnader som följt av utbildningsinsatsen. Uppfattningen har inte fullt lika starkt stöd hos de offentliga arbetsorganisationerna då knappt en tredjedel (32%) instämmer. En majoritet av samtliga arbetsorganisationer i undersökningen menar dock att det är viktigt att arbetstagare lär sig lösa uppgifter som ligger i linje med önskvärda resultat inom produktionen. Arbetsorganisationerna ser också rekrytering utifrån som ett effektivt sätt att tillföra organisationen ny kompetens. En produktionsinriktad uppfattning avspeglas även i arbetsorganisationernas positiva syn på personalrörlighet inom arbetsplatsen. Man ser omflyttning som ett alternativ till extern utbildning i syfte att bättre utnyttja anställdas kompetens. Personalrörlighet utesluter inte kompetenshöjande insatser men förflyttar ändå fokus till andra lösningar.

Enkätundersökningen visar vidare på en hög överensstämmelse mellan de offentliga arbetsorganisationerna och näringslivet som svarat att man hävdar ledningens ansvar att organisera och driva frågor om utbildning på arbetsplatsen. Samtidigt tar man avstånd från påståendet om utbildning som medel som ytterligare förstärker klyftor mellan olika grupper av anställda. Man ser

inte heller att utbildning förändrar skillnader i lön och status mellan olika personalgrupper. Studiens resultat stärker således en homogen föreställning hos arbetsorganisationerna, där produktionen och produktionsintressen får avgörande betydelse för kompetensutveckling och personalutbildning.

En fråga som direkt försvårar utbildning i traditionella skolformer är synen på utbildning och lärande som starkt knuten till praktiken. Ett produktionsinriktat perspektiv betonar en inriktning mot reproduktion där arbetstagaren lär sig lösa givna uppgifter i linje med föreskrivna produktionsresultat (Ellström & Kock 1993). Arbetsorganisationerna i undersökningen är överens om att arbete ger lika stor utmaning och ställer lika höga krav på problemlösning som en utbildningssituation. Nära hälften (49%) av näringslivet instämmer i påståendet om att all kunskap bygger på situation och sammanhang, vilket gör det svårt att i förväg definiera vad arbetstagaren måste lära sig.

Av de offentliga arbetsorganisationerna som svarat på enkäten tar 44% istället avstånd medan nästan en fjärdedel är tveksamma. Undersökningen visar att skillnaderna mellan näringslivets uppfattning och de offentliga arbetsorganisationernas ökar ytterligare då majoriteten av de förra menar att det inte är möjligt att utbilda sig till färdigheter och kunskaper inom den egna branschen. Man ser kunnande som alltför intimt förbundet med yrkespraktiken. De offentliga arbetsorganisationerna tar tydligt avstånd från detta liksom från påståendet att yrkeskunnande skulle vara inbyggt i handlingen och därför svårt att lära i en extern utbildningssituation. Denna sista fråga stöds av näringslivet.

En sammanfattning av relationens förgrund pekar på både på likheter och olikheter i uppfattningen hos lärcentra och arbetsorganisationer. De svar som inkommit på enkäten visar på ett omvärldsorienterat förhållningssätt till personalutbildning och en individcentrerad syn på kompetensutveckling. En likartad uppfattning framkommer även i dokument och intervjuer med personal vid lärcentra. Kompetensutveckling ges här en genomgripande funktion för utveckling av kommun och näringsliv. Tillgång till utbildning ses som avgörande för hela ortens utveckling och långsiktiga överlevnad.

Lärcentra framhäver sin funktion som nod i en infrastruktur för lokal och regional utveckling med betydelse för progressivitet och framåtanda. Den progressiva bilden präglas av generell samhällsdebatt och knyter väl an till den samfälliga bilden som framkommer hos arbetsorganisationerna i undersökningen. En motbild uppstår ifråga om personalutbildningens nytta. Ett produktionsinriktat perspektiv på kompetensutveckling får svagare stöd hos de offentliga arbetsorganisationerna och i synen på lärandets situerade karaktär antar näringslivet och de offentliga arbetsorganisationerna alltmer differentierade ståndpunkter. I denna fråga finns större likheter mellan lärcentra och de offentliga arbetsorganisationerna än mellan lärcentra och näringslivet. Den samfälliga bilden splittras alltmer och i dess ställe uppstår ett komplex som både framhåller individuell och organisatorisk nytta av kompetensutveckling.

RELATIONENS REPRODUKTION

Relationens reproduktion beskriver de tjänster lärcentra erbjuder arbetsorganisationerna i regionen. Kärnan i lärcentras förmedlingsuppdrag bygger på det utbud av utbildning och kurser man kan erbjuda. En annan del av relationens reproduktion handlar om de kontakter som skapas och den relation som upprätthålls mellan lärcentra och arbetsorganisationerna. Utifrån ett nätverksteoretiskt perspektiv innebär hög kontaktfrekvens med stor varaktighet en förutsättning för relationens kontinuitet.

Ett generellt och högskoledominerat utbildningsutbud

Det kursutbud lärcentra i de fem kommunerna erbjuder kommuninvånare, förvaltning och företag är fristående högskolekurser på halv- eller kvartsfart. Kurserna finns tillgängliga både i form av webbdistans och som videokonferens. Kurser via webbdistans sker mer eller mindre fristående från lärcentrum. Videokonferens innebär att studiegruppen träffas regelbundet i lärcentras lokaler vilket ställer krav på tillgänglighet, funktionell teknik och teknisk kompetens. Det samlade kursutbud lärcentra förmedlar på högskolenivå är förhållandevis brett och omfattar olika ämnesområden och utbildningsnivåer.

Utbudet härrör från olika högskolor och universitet i närliggande regioner. Ett inslag i lärcentras utbildningsutbud är seminarieserier och öppna föreläsningar. Seminarieserierna har haft ett specialpedagogiskt innehåll riktat mot lärare inom grundskola och gymnasium. De öppna föreläsningarna (frukostföreläsningar) via videokonferens har riktats mot näringsliv och arbetsorganisationer och behandlat arbetslivsfrågor, till exempel arbete, stress och hälsa tillsammans med ekonomi och marknadsföring. Slutligen förmedlar lärcentra uppdragsutbildning mellan arbetsorganisationerna och högskolorna.

Enkätundersökningen presenterade ett dussin slumpvist valda kurser från det samlade utbud lärcentra i de fem kommunerna presenterade hösten 2005 och våren 2006. Ett slumpmässigt urval avsåg ett representativt stickprov av kurser med både lågt och högt söktryck. Undersökningen visar att de arbetsorganisationer som svarat på enkäten överlag uttryckt ett starkare intresse för kurser som traditionellt anses gynna organisationen i högre grad än individen. Till dessa hör exempelvis kurser i företagsekonomi och projektledning.

Undersökningen visar också på en skillnad mellan näringslivet och de offentliga arbetsorganisationerna. Kurser inom exempelvis logistik får ett mer positivt bemötande av näringslivet och omvänt anses informatik mer intressant inom de offentliga arbetsorganisationerna. Vidare visar enkätundersökningen att mindre än hälften av samtliga arbetsorganisationer ser kursutbudet som tillfredsställande. Av de offentliga arbetsorganisationerna saknade 64 procent kurser som bättre passade den egna verksamheten. Motsvarande andel inom näringslivet var 40 procent. Slutligen ansåg en tredjedel av de offentliga arbetsorganisationerna och två femtedelar av näringslivet att kursutbudet var missriktat i förhållande till den egna verksamheten. Sammantaget visade arbetsorganisationerna oavsett form på ett svagare intresse för kurser med inriktning på kultur och religion.

En specifik och hantverksbetonad efterfrågan

Ett öppet svarsalternativ i enkäten speglar arbetsorganisationernas egna förslag på utbildning och kurser. Efterfrågan antar olika karaktär och en väsentlig andel ligger utanför lärcentras utbud. Undersökningen visar dels på en efterfrågan inom allmänna ämnesområden som data/elektronik, ekonomi och vård och dels på branschnära och yrkesspecifika kursförslag. Den första kategorin kursförslag omfattas helt eller delvis av det kursutbud som lärcentra förmedlar. Till denna kategori hör exempelvis marknadsföring, reklam och affärsrätt tillsammans med språk som tyska, spanska och franska. Andra förslag har ingen omedelbar motsvarighet i kursutbudet. Här finns avancerade påbyggnadskurser i minoritetsspråk eller specialkurser inom vården exempelvis organisatoriskt förändringsarbete, konflikthantering och samarbete i arbetslag.

Inom den andra kategorin anger arbetsorganisationerna intresse för kurser med inriktning mot den egna branschen, till exempel hotell- och restaurangbranschen, jordbruk eller internationell affärsutveckling. Här finns även efterfrågan på kurser i skyltning/dekoration, livsmedelshygien samt kundhantering inriktad på försäljning/butik. Inom de branschnära förslagen återkommer kurser i elsäkerhet, brandskydd samt kris- och katastrofhantering. Den branschnära efterfrågan utmärks av fackkunskap som möjligen tillfredställs genom den egna branschorganisationens kompetens.

Undersökningen visar också på en skillnad mellan efterfrågan och utbud när det gäller kursförslag knutna till miljö, energi och hållbar utveckling. Hit hör kurser med anknytning till olika hantverk och design; exempelvis möbelrenovering, heminredning, fönsterrenovering, formgivning och grafisk design samt reparation av båtar. Vissa av dessa kursförslag kan återfinnas hos olika studieförbund, exempelvis navigation, media/skrivande och underhåll av K-märkta byggnader men omfattas inte av lärcentras kursutbud. Det gäller även en efterfrågan på kurser i ljud- och ljussättning, djurskötsel, odling, husdjursbeteende och djurkommunikation.

Resultaten pekar överlag på en obalans mellan kursutbud och efterfrågan där arbetsorganisationernas intresse inte motsvaras av lärcentras samlade kursutbud. Den här spänningen mellan vad som efterfrågas av arbetsorganisationerna i undersökningen och vad lärcentra kan erbjuda genom högskolornas försorg får negativa konsekvenser för relationen och den mäklande rollfunktionen.

Svaga länkar mellan aktörsnätverk, lärcentra och arbetsorganisationer

Lärcentra förankrar ett marknadsföringsansvar inom ramen för sin mäklarroll.¹ Syftet är att skapa ett vältäckande utbud av såväl högskoleutbildningar/fristående kurser som uppdragsutbildningar i kommunerna. Uppdraget innebär att kartlägga kommunens utbildningsbehov samt sprida information om verksamheten genom uppsökande verksamhet och annan marknadsföring. Mäklarrollen riktar sig direkt till arbetsorganisationerna, där lärcentra tänker sig att kontinuerligt analysera kompetensbehov hos lokala företag och offent-

liga arbetsgivare samt skapa olika kontaktnät mellan företagare, myndigheter och utbildningsanordnare.

Under projektperioden har knappt 16 procent av de arbetsorganisationer som svarat på enkäten anlitat lärcentra i utbildningsfrågor. Undersökningen visar vidare att det är de offentliga arbetsorganisationerna som i högre grad (27%) vänt sig till lärcentra än näringslivet (13%). Av de offentliga arbetsorganisationerna har en fjärdedel en pågående dialog med ett lärcentrum i sin kommun. Inom näringslivet motsvaras det av knappt sex procent. Vidare framkommer att två procent av näringslivet samarbetar med lärcentra i någon form. Inom de offentliga arbetsorganisationerna samarbetar 23 procent med lärcentra. Vidare menar 37 procent av de offentliga arbetsorganisationerna att de har god kännedom om det kursutbud som erbjuds och mer än hälften (54%) önskar en framtida kontakt med ett lärcentrum i sin kommun. Inom näringslivet är denna andel lägre då 18 procent anger att de har en god kännedom om kurser och 28 procent kan tänka sig en framtida kontakt med lärcentra.

Enkätundersökningen visar vidare att en fjärdedel av de arbetsorganisationer i regionen som svarat på enkäten har blivit kontaktade av lärcentra under projektperioden. Kontakt tycks framförallt ha tagits med de offentliga arbetsorganisationerna. Av dessa anger 47 procent att de blivit kontaktade en eller flera gånger. Motsvarande andel inom näringslivet är 24 procent. Kontakt har framförallt tagits genom olika former av informationsutskick och i mindre grad inneburit personliga möten eller telefonsamtal. Vidare har en mindre andel av arbetsorganisationerna deltagit på frukostföreläsning (7%) och ett fåtal på någon form av nätverksmöte arrangerat av ett lärcentrum i kommunen (2%).

Undersökningen visar överlag på en förhållandevis svag relation mellan lärcentra och de arbetsorganisationer som svarat på enkäten. Det gäller i synnerhet kontakter med näringslivet. Intervjuer med aktörer knutna till lärcentra visar också på svårigheter att nå ut och få kontakt med denna grupp. Man upplever en tröghet i mötet och menar att företagen inte alltid inser betydelsen av kompetensutveckling liksom de ofta brister i långsiktig planering. Den främsta orsaken till bristande intresse förklaras av lärcentra som orsakat av näringslivets produktionsinriktade perspektiv. I synnerhet då personalutbildning inte direkt återspeglas i produktionen och då kompetensutveckling blir en fråga om kostnader:

Det finns ingen tid. För att det här ska gå runt måste du producera hela tiden. Du kan inte låta dina killar och tjejer ute på golvet gå iväg två timmar om dan eller i veckan. Då kostar det si och så mycket pengar, ju fler dom är ju mer pengar blir det, som det blir bortfall från produktionen då. Jag tror att det är där det ligger. (Kommunpolitiker A, Kommun A)

Från lärcentras håll menar man att företagen ignorerar en generationsväxling och har dålig insikt i förväntningar från en yngre generation på väg in arbetslivet. Utbildning och kompetensfrågor får här en avgörande betydelse för hur man tror att företagen uppfattas:

Det är rätt många som går i pension om två år va? Ska ni lägga ner då eller ska ni satsa på de yngre människorna (...) därför har arbetsgivaren en uppgift idag att verkligen se om sitt hus när det gäller kompetensutvecklingsfrågor. Yngre människor kommer säkert att efterfråga det i större grad än dom som bara gått nio år i skolan och som idag är yrkesverksamma. (Rektor C, vuxenutbildningen, Kommun A)

Vidare menar man att företagens framförhållning är alltför snäv, det vill säga man efterfrågar kompetens när behovet varit påtagligt en längre tid. En annan svårighet ligger i att komma »innanför skalet» och övertyga företagen om vikten av kompetensutveckling till fördel för företag och individ. En kärnproblematik verkar ligga i att man talar olika språk och därmed haft svårt att närma sig en gemensam förståelse:

Jag tror man vuxit fast i det här problemet. Det är inget nytt att en maskin kostar ett antal kronor och att den ska producera så mycket enheter under en viss tid och då kan jag räkna hem ordern på ett visst sätt. Om jag sätter en människa i en utbildningssituation är jag inte säker på var den kommer att leda någonstans. (Rektor D, vuxenutbildningen, Kommun C)

Resultaten visar på en svag kontakt mellan lärcentra och arbetsorganisationerna. Inom lärcentra finns en medvetenhet om detta förhållande och frågan har uppmärksamats vid upprepade tillfällen i projektsamarbetet mellan de fem kommunerna. Ansvaret för kontaktskapande vilar på hela projektet även om ett särskilt ansvar ofta åläggs någon eller några få personer i praktiken. Problem tycks uppstå när denne slutar sin tjänst eller har tidsbegränsad projektanställning. Undersökningen visar att kontakter ofta har en personbunden karaktär som inte involverar hela verksamheten:

Första året var vi väldigt mycket ute, för den personen var en sådan person så att det passade. Han gick hem och han fick respekt – sedan sjönk det ner. Det är i princip inte någonting och nu måste vi ta tag i det igen. (Verksamhetsansvarig A, vuxenutbildningen, Kommun B)

Från ett aktörsnätverksteoretiskt perspektiv omfattar relationens reproduktion kursutbud och efterfrågan samt kontakter och relationer mellan lärcentra och arbetsorganisationerna. Undersökningen pekar här på skilda karaktärer mellan kursutbud och efterfrågan med utgångspunkt från de drygt 300 arbetsorganisationer som svarat på enkäten. Det framkommer att näringslivet efterfrågar mer professionsspecifik utbildning med låg motsvarighet i lärcentras utbud. Omvänt förmedlar lärcentra högskolans mer generellt inriktade kursutbud. Det är ett utbud som överlag möter en låg grad av intresse hos näringslivet i undersökningen. Kursutbudet som var representerat av stickprovet har en karaktär som i första hand intresserar individuella utbildningsplaner och i andra hand de offentliga arbetsorganisationerna. Vidare visar studien på en förhållandevis låg omfattning av tagna kontakter. Det gäller i synnerhet gentemot näringslivet. Relationernas varaktighet äventyras av ett

personknutet engagemang utan ordentlig förankring i hela projektorganisationen. Studien visar också att förutsättningen för relationens reproduktion är svag där matchningsproblematik och ett ineffektivt kontakt- och relationsskapande skapar ett enkelriktat länkflöde.

DISKUSSION

Callon (1999) menar att aktörsnätverksteori utvecklats för att analysera situationer där effekten av aktörsnätverkets objekt, funktioner och kompetenser kan vara svåra att definiera och särskilja. Nesper (1994, 1997) menar att aktörsnätverksteori inte förklarar samband och relationer utan snarare visar på komplexa förhållanden mellan föremål, mänskliga aktörer och aktiviteter. Aktörsnätverksteori bidrar således med ett perspektiv på lärcentras verksamhet, som synliggör relationer mellan olika nätverk. Den här artikeln fokuserar på förutsättningar för en relation inom tre områden: syn/perspektiv, kursutbud/efterfrågan och kontaktskapande. Resultatet pekar på en komplex bild där både samsyn och motbild existerar inom och mellan de olika aktörsnätverken.

Det är rimligt att tänka sig att samsyn skapar gemensamma bilder och en konform problematisering som kan sammanfoga de bakomliggande aktörsnätverken. Bristande samsyn orsakar istället svårigheter att etablera nya relationer och innebär problem att utveckla länkar mellan aktörsnätverken. Ett dubbelriktat länkflöde mellan lärcentra och arbetsorganisationerna i regionen reproducerar relationen. Ett enkelriktat länkflöde visar istället på relationens svaghet och synliggör aktörsnätverkens skilda intressen samt relativa autonoma status. Slutligen kan vi förstå aktörsnätverkens försök till kontaktskapande aktiviteter som strategier för expansion. Resultaten visar här på svaga förutsättningar för relationens reproduktion och expansion både i form av enkelriktat länkflöde mot omgivande aktörsnätverk och ifråga om olika metoder för kontaktskapande.

Samsyn och motbilder

Undersökningen speglar en samfäll bild som kretsar kring arbetsorganisationernas institutionella förhållningssätt. Här ses kompetensutveckling som en imageskapande strategi och ett institutionellt arrangemang för kommunikation av symboliska värden. Samsyn uppstår genom en individcentrerad syn på kompetensutveckling. Till denna bild ansluter lärcentra när man hävdar individens och arbetsmiljöns centrala betydelse för olika utbildningssatsningar. Resultaten visar således på en partiell samsyn mellan de olika aktörsnätverken och därmed på förutsättningar för ett dubbelriktat länkflöde. Varför uppstår då inte denna omfattande länkaktivitet som efterfrågas inom lärcentras organisation?

En förklaring ligger i att den samsyn som finns mellan arbetsorganisationerna i undersökningen och lärcentra kontrasteras ifråga om kompetensutvecklingens nyttovärde och synen på lärande som lokaliserat till yrkespraktiken. Arbetsorganisationerna tycks mena att utbildningssatsningar måste löna sig och att externa utbildningsinsatser inte ökar arbetstagarens situa-

tionsspecifika kompetens. Artikelns resultat stöds delvis av Holzhausens (1993, 1995) studier där han finner en obenägenhet hos små företag att förändra verksamheten. Fokus hamnar istället på aktuella verksamhetsproblem, och vid ökad konkurrens satsar småföretagare på minskade produktionskostnader genom hårdare utnyttjande av arbetskraften och billigare material. I likhet med Holzhausen menar Nilsson (2003) att behov av kompetensutveckling inte möts av intresse för utbildnings- och utvecklingsfrågor i motsvarande grad. Småföretagare tycks upptagna av det löpande arbetet i produktionen och har svårt att hinna med andra frågor. Den här uppfattningen om näringslivets produktionsinriktade synsätt får starkt genomslag hos aktörer knutna till lärcentra och motverkar en gemensam utgångspunkt.

Undersökningen visar att lärcentra har svårigheter när det gäller att etablera relationer till arbetsorganisationerna i undersökningen. Det gäller i synnerhet näringslivet. En svag relation kan vara en fråga om skilda värderingar där lärcentra lokaliserar bristen på intresse till näringslivets produktionsinriktade attityd till kompetensutveckling, personalutbildning och lärande.

Den här uppfattningen hos projektansvariga, politiker och näringslivsmyndigheter riskerar överskugga andra möjliga orsaker till bristande kontakt. Den dominerande uppfattningen får tolkningsföreträde och får representera orsaken till näringslivets ointresse, oförstånd och ignorans gentemot kontaktskapande verksamhet. Aktörerna i organisationen ställer sig oförstående till den produktionslogik som framkommer i undersökningen i syfte att både försvara sin världsbild och förklara svaga kontakter.

En förklaring är aktörsnätverkens komplexa natur där olika aktörer agerar utifrån olika logiker och omständigheter som härrör från andra håll än i den direkta verksamheten. Nesper (1994) menar att aktiviteter på distans alltid är närvarande i rådande situation. En verksamhet manifesteras i en annan genom inflytande från aktörer utanför aktörsnätverkets gränser. En samfällid problematisering möter därmed motverkande krafter som reser fysiska och diskursiva barriärer för nätverksbyggande.

Ett tydligt exempel är den produktionslogik som råder tillsammans med de omständigheter på arbetsplatserna som kräver arbetstagarens fysiska närvaro (Larsson, Alexandersson, Helmstad & Tång 1991). Även om man tycks dela uppfattning om kompetensutvecklingens betydelse för utveckling av företag och kommun, framstår rådande produktionslogik som hämmande för kompetensutveckling och personalutbildning. Det kan därför tycks rimligt att även söka orsaken till den svaga relationen mellan kursutbud och efterfrågan och lärcentras strategier för kontaktskapande verksamhet.

Ett generellt utbud matchar inte en specifik efterfrågan

Undersökningen visar en påfallande diskrepans mellan det förmedlade kursutbudet och arbetsorganisationernas efterfrågan. Det gäller framförallt näringslivets efterfrågan på en mer professionsspecifik och branschnära utbildningskaraktär. Lärcentra erbjuder i huvudsak externa utbildningsinsatser utanför den direkta arbetssituationen och med fokus på generell kunskap. Det är tänkbart att traditionella former för »skolutbildning» överensstämmer bättre med den syn på lärande och kunskap som återfinns

hos de offentliga arbetsorganisationerna. Jämförelser mellan näringslivet och de offentliga arbetsorganisationerna i regionen visar också att det är de sistnämnda som i högre grad både uppmärksammat och genomfört någon form av personalutbildning under projektperioden. Det är även förvaltningen som i större omfattning planerar att genomföra utbildningsinsatser de kommande åren. Intervjuer med anställda på lärcentra i samtliga kommuner pekar just på den offentliga förvaltningen som dominerande grupp användare av verksamhetens tjänster.

Vid sidan om kursutbudets karaktär finns andra hinder för ett dubbelriktat länkflöde mellan lärcentra och arbetsorganisationerna. Undersökningen visar att utbudet inte motsvarar campusförlagd utbildning och att det ofta krävs kompletterande studier för att fullfölja en planerad utbildning. Det är inte heller säkert att kurser startar som planerat då krav på tillräckligt stort studerandeunderlag ställs från högskolorna. Högskolorna har även svårt att förmedla ett långsiktigt kursutbud, då man kan tvingas lägga ner kurser och program eller minska antal studieplatser drastiskt från en termin till en annan.

Vidare framkommer högskolornas intresse att fylla kurser med sämre söktryck snarare än att tillmötesgå den efterfrågan som förmedlas av lärcentra i regionen. Hellsten och Roos (2002) talar i detta sammanhang i termer av *utbudsstyrning* istället för *behovsstyrning*. En slutsats från den här studien är att lärcentra är utelämnade åt utbildningsanordnaren med små möjligheter att påverka och styra utbudet mot den efterfrågan som framkommer i kommunerna. Ett enkelriktat länkflöde mellan lärcentra och högskolorna liksom till näringslivet utmanar bilden av lärcentra som mäklare av högskoleutbildning i regionen. Inte minst då ett dubbelriktat länkflöde, och då med förhållandevis låg intensitet endast finns i förhållande till de offentliga arbetsorganisationerna i regionen.

En slutsats är att lärcentra i högre grad agerar förmedlingsagent snarare än mäklare. Det är tänkbart att lärcentra erbjuder ett kursutbud med hög giltighet inom högskolan som aktörsnätverk. Lärcentra förmedlar därmed utbildningsformer och innehåll från ett sammanhang som möter svårigheter i andra situationer med andra omständigheter. Studien visar således hur ett aktörsnätverk har begränsade möjligheter att framgångsrikt mäkla intressen mellan redan etablerade strukturer och logiker inom andra aktörsnätverk. Lärcentra möter enkelriktade länkflöden från två håll och förmår helt enkelt inte att omdirigera relationerna.

Kontaktskapande verksamhet möter barriärer

Kärnan i lärcentras verksamhet bygger på förmågan att effektivt förmedla utbildning mellan högskolor och universitet till kommuner i regionen. Mäklarrollen omfattar aktiviteter som syftar till att inventera kommunens och arbetsorganisationernas behov av kompetens på kort och lång sikt. En förutsättning är lärcentras förmåga att skapa varaktiga och reciproka kontakter med arbetsorganisationerna i regionen för dubbelriktat länkflöde. Resultaten av den här redovisade undersökningen visar att relationerna till näringslivet är svaga och att kontakt inte etablerats i någon högre omfattning.

Olika vägar har prövats inom de fem kommunernas samarbetsprojekt. Vanligen vänder man sig till arbetsorganisationerna med olika former av utskick och annonsering i lokala media och i mindre omfattning genom personlig kontakt och uppsökande verksamhet. Till kontaktskapande aktiviteter hör även frukostföreläsningar riktade till allmänhet och arbetsorganisationer i regionen. Ett problem ligger i alltför personanknutna sociala nätverk som försvagas eller försvinner i samband med att projekt upphör eller en person avslutar eller byter tjänst.

En annan problematik tycks ligga i att övertyga näringslivet om vikten av kompetensutvecklingsfrågor för att överhuvudtaget få till stånd en diskussion om existerande behov. Skilda uppfattningar om kompetensutvecklingens nytta, liksom kunskapens innehåll och lärandets lokalisering till produktionen bildar barriärer för relationen. Likaså uppstår motstånd genom krav på behörighet för högskolestudier och ett deltagande i utbildning som är förlagd utanför arbetsplatsen. Den här problematiken har uppmärksammats av fackliga lärcentra där man menar att alltför litet utrymme ges utbildning och annan kompetensutveckling som är knutet till arbetet (Landsorganisationen 2003).

Kontaktskapande aktiviteter riktas även mot andra aktörer än arbetsorganisationerna i försök att expandera aktörsnätverket. Begreppet *samverkan* får här en strategisk betydelse som ett sätt att skapa länkar. Callon (1986) talar om involverings- och mobiliseringsaktiviteter i syfte att skapa stabilitet hos aktörsnätverk. Aktiviteterna underhåller ett gemensamt perspektiv, identifierar motstånd och planlägger nätverkets fortsatta reproduktion. I den här studien använder lärcentra *samverkan* som en del i en strategi för att lyfta in »goda objekt» i nätverket som exempelvis kommunal vuxenutbildning, förvaltning och myndigheter.

Samverkansstrategin får även form av konsoliderande aktiviteter genom olika möten. Vid dessa sammankomster finner vi en styrgrupp med politiker och tjänstemän kopplade till utbildningen för vuxna. Vid styrgruppens möten lyfts frågor fram som rör den praktiska verksamheten vid lärcentrum och vuxenutbildning i kommunen. Parallellt med styrgruppen finns även en referensgrupp med aktörer från exempelvis arbetsförmedlingen, försäkringskassan, fackföreningar och folkbiblioteket. Involvering av nya noder tillsammans med reproduktion av befintliga länkar med omgivande aktörsnätverk för med sig inflytande som påverkar verksamheten.

Omgivande aktörsnätverk inverkar genom representationer

Den här undersökningen visar på lärcentras begränsade möjligheter att fungera som mäklare men också på hur andra aktörsnätverk utövar inflytande genom materiella och symboliska representationer. Lärcentrumet som fysisk mötesplats utgör en nod i högskolans aktörsnätverk och de tjänster man erbjuder blir en förlängning av högskolans verksamhet. En konsekvens är att lärcentras förmedlingsuppdrag inte enbart omfattar utbildning utan också innebär att representera högskolan i kommunen.

Lärcentrumet övertar därmed förväntningar och ansvar som normalt riktas mot utbildningsanordnaren. Det handlar om förväntningar på studievägled-

ning, tillgång till referenslitteratur och ansvar för lika behandling, korrekt examinationsförfarande och teknikens kapacitet att förmedla en adekvat undervisningssituation. Samtidigt tycks lärcentrumets förmåga att uppfylla dessa förväntningar begränsade genom små resurser, brist på lyhördhet och en svag länkreciprocitet till högskolan. En märkande ambition antar istället formen av förmedlande funktion utan motsvarande möjlighet till inflytande på högskolans verksamhet.

Andra former av representationer ingår mer eller mindre uttalat i lärcentras egen strategi. Inom den retoriska ansatsen används symboliska representationer som *livslångt* och *flexibelt lärande* och begrepp som *tillväxt* och *regional utveckling*. Här utpekas samband mellan möjligheter till utbildning och tillväxt på olika sätt och inom olika områden. Etableringen av lärcentra i regionen framställs som en del av en strategi där verksamheten görs till utgångspunkt för kommunens utveckling och långsiktiga överlevnad. Den strategiska och retoriska inramningen är en del av verksamhetens reproduktion där man identifierar och inkluderar välkomna intressen.

Aktörsnätverkets reproduktion innebär också att man försvarar sin uppfinning och hävdar verksamhetens betydelse. Representationerna bidrar till en övertygande retorisk framställning och sammanväver tekniker från sammanhang utanför utbildning och skola. Representationerna överbryggar gränser och skapar en samförstånds bild som hämtar legitimitet från nationell policy och näringspolitik. Lärcentras strategi att verka genom representation får starkare stöd i omgivande aktörsnätverk med delad problematisering. Man kan se hur kompetensutveckling och en progressiv bild mottas mer positivt av de offentliga arbetsorganisationerna, förvaltning, politiker och andra aktörer som har anknytning till utbildning, till exempel bibliotek och studieförbund.

Med den här artikeln har syftet varit att söka synliggöra relationer och aktörsnätverk bakom den praktiska verksamheten. Frågor om kompetensutveckling, personalutbildning och lärande har visat att olika aktörsnätverk med delvis skilda intressen och perspektiv bemötts med samma retorik, strategi och utbud. Lärcentras förmåga att agera mäklare begränsas av skilda aktörsintressen, enkelriktat kursutbud och svårigheter att etablera kontakt med näringslivet. En särskild problematik uppstår i lärcentras begränsade inflytande på omgivande aktörsnätverk. Länkskapande aktiviteter och andra försök att riva barriärer framstår därmed som resultatlösa till följd av ojämnt inflytande mellan olika aktörsnätverk. Då lärcentras roll som mäklare förskjuts mot uppdrag som förmedlande förlorar organisationen något av sin ursprungliga idé och finner sig konkurrera med andra utbildningsorganisationer på nationell och regional nivå.

NOT

1. Projektbeskrivning till ansökan (2004–2006) EU-projekt Mål 2 Södra Sverige: Regionala fonden.

LITTERATUR

- Buiskool, B-J., Grijpstra, D., van Kan, C., van Lakerveld, J. & den Oudendammer, F. (2005): *Developing local learning centres and learning partnerships as part of Member States' targets for reaching the Lisbon goals in the field of education and training: A study of the current situation*. <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/studies/locallearning.pdf> (2008.07.20)
- Callon, M. 1986: Some elements of sociology of translation: domestication of the scallops of the fishermen of St Brieuc Bay. I J. Law (red): *Power, action and belief: a new sociology of knowledge?* London: Routledge.
- Callon, M. 1999: Actor-network theory – the market test. I J. Law & J. Hassard (red): *Actor network theory and after*. Blackwell.
- Ellström, P-E. & Kock, H. 1993: *Kompetensutveckling i offentlig verksamhet*. (Ds 1993:65) Stockholm: Civildepartementet.
- Glesbygdsverket, 2002: *Kartläggning av lärcentra i Sverige 2001*. Östersund: Glesbygdsverket.
- Glesbygdsverket, 2004: *Lärcentra 2003*. Östersund: Glesbygdsverket.
- Gisby, A & Karlen, R. 2005: Lärcentrum – studieresan mot gränslöst lärande. I J. Lindelöf (red): *Lärande hela livet – en antologi om lärandets betydelse för utveckling i arbetsliv och samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Grepperud, G. & Thomsen, T. 2001: *Villkår for et regionalt utdanningsløft*. Tromsø: Tromsø universitet.
- Grönqvist, U. & Ljusberg, M. 2004: *Utsikter och insikter. En antologi om flexibelt lärande i vuxenutbildningen*. (Rapport 5:2004) Hässleholm: Nationellt centrum för flexibelt lärande.
- Hattinger, M., Hellsten, J-O & Lundh Snis, U. 2007: *Lärcentrum – perspektiv och möjligheter. Analys och praktik*. (Rapport 1:2007) Hässleholm: Nationellt centrum för flexibelt lärande.
- Hellsten, J-O. & Roos, G. 2002: *IT-stödd distansutbildning – en medspelare i kommunal utveckling*. (Rapport 1:2002) Hässleholm: Nationellt centrum för flexibelt lärande.
- Holzhausen, J. 1993: *Tolv försök med lokala kunskapscentra*. Stockholm: Arbetslivsfonden.
- Holzhausen, J. 1995: *Kunskapscentra för utveckling av små företag*. Stockholm: Arbetslivsfonden.
- Jonsson, K. 2005: Samverkan om utbildning för utveckling och tillväxt – erfarenheter från Samverkansdelegationen. I J. Lindelöf (red): *Lärande hela livet – en antologi om lärandets betydelse för utveckling i arbetsliv och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S., Alexandersson, C., Helmstad, G. & Thång, P-O. 1991: *Arbetsupplevelse och utbildningssyn hos icke facklärd*. (Göteborg Studies in Educational Sciences 57) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Latour, B. 1997: The trouble with actor-network theory. *Philosophia*, 25(3/4), 47–64.
- Latour, B. 2005: *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford: University Press.
- Landsorganisationen, 2003: *Kompetensutveckling och lärande i arbetslivet*. Stockholm: Landsorganisationen.
- Law, J. 2000: *Objects, Spaces, Others*. Lancaster: Lancaster university, Centre for science studies.
- Lögdlund, U. 2005: *Utbildning, kompetens och lärande*. Opublicerat dokument. Nationellt centrum för flexibelt lärande, 2004: *Riktlinjer och kvalitetskriterier för lärcentra – i syfte att utveckla det flexibla lärandet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

- Nespor, J. 1994: *Knowledge in motion: Space, time and curriculum in undergraduate physics and management*. New York: Falmer.
- Nespor, J. 1997: *Tangled up in school. Politics, space, bodies and signs in the educational process*. London: Lawrence Erlbaum.
- Nilsson, B. 2003: *Förändringsdynamik – utveckling, lärande och drivkrafter för förändring*. (Studies in Education and Psychology No 93) Linköping: Linköpings universitet.
- NUTEK, 2000: *Företag i förändring – lärandestrategier för ökad konkurrenskraft*. Stockholm: NUTEK.
- Proposition 2001/02:4. *En politik för tillväxt och livskraft i hela landet*. Stockholm: Näringsdepartementet.
- Roos, G., Brevner, E. & Bäcklin, J. 1999: *Framtida utbildningsplaner. Studerande vid komvux/kunskapslyftet våren 1998 i Bollnäs, Hudiksvall, Ljusdal, Nordanstig, Ockelbo, Ovanåker och Söderhamn*. (Rapport 1) Söderhamn: Studiecentra Hälsingland.
- Roos, G., Engström, J. & Bäcklin, J. 1999: *Högskoleutbildning på hemmaplan. Studerande och deras erfarenheter av distansstudier vid studiecentra i Hälsingland*. (Rapport 2) Söderhamn: Studiecentra Hälsingland.
- Roos, G; Dahllöf, U & Baumgarten, M. 2000: *Studiecentra i samverkan om högre utbildning i Hälsingland. En studie om tillgänglighet i kommunalt perspektiv*. (Rapport 3) Söderhamn: Studiecentra Hälsingland.
- Roos, G. 2001: Nya studerande eller gamla? Rekrytering till studiecentra i Hälsingland. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 6(1), 1–18.
- Roos, G. 2002: *Nya studerande. Studerande vid studiecentra i Hälsingland läsåret 1997/98*. (Rapport 5) Söderhamn: Studiecentra Hälsingland.
- Rönqvist, D. & Thunborg, C. 1996: Personalutbildning – ett instrument för livslångt lärande. I P-E. Ellström, B. Gustavsson & S. Larsson (red): *Livslångt lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Sörlin, S. 1990: Vetenskapens vägar – idéhistoriens nätverk. I A. Karlqvist (red): *Nätverk. Begrepp och tillämpningar i samhällsvetenskapen*. Stockholm. Gidlunds.
- Skolverket, 2000: *Det livslånga och livsvida lärandet*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2000:28. *Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Törnqvist, G. 1990: Det upplösta rummet – begrepp och teoretiska ansatser inom geografin. I A. Karlqvist (red): *Nätverk. Begrepp och tillämpningar i samhällsvetenskapen*. Stockholm. Gidlunds.
- Usher, R. & Edwards, R. 2005: Subjects, Networks and Positions: Thinking educational guidance differently. *British Journal of Guidance Counselling*, 33(3), 398–410.